

AMESTECUL DE CODURI IN TRADUCERE / LE MÉLANGE DE CODES EN TRADUCTION

Nicoleta-Loredana MOROȘAN¹

Rezumat: Acest articol își propune să analizeze problematica traducerii amestecului de coduri. Corpusul de studiu va consta într-o carte scrisă în limba engleză care se ratașează literaturii de adaptare, și anume *French Lessons* de Peter Mayle, ale cărei traduceri în franceză și în română poartă titlul *Aventure dans la France gourmande*, respectiv *Lecții de franceză*. Studiul traducerii co-prezenței a două limbi în acest tip de roman presupune deci explorarea unei literaturi cu rădăcini autobiografice în care un narator britanic care a făcut alegerea de a se expatria în Franța își povestește în limba maternă experiențele trăite pe un teritoriu care, la bază, este doar un teritoriu străin, însă cu a cărui *străinătate*, resimțită la început ca *străinitate*, va ajunge să se familiarizeze încetul cu încetul până la transformarea sa în a doua patrie.

Povestirea, în limba maternă a autorului, a experiențelor trăite într-un spațiu în care se vorbește o cu totul altă limbă maternă nu poate decât să dea naștere la un repertoriu deosebit de bogat în ocurențe de amestec de coduri (în accepția lui P. Muysken, 2000) între cele două limbi ale caror statut rivalizează: engleza, în calitate de limbă gazdă (sau limbă matrice în Cadrul Limbii Matrice identificat de C. Scotton Myers, 1993) și franceza în calitate de limbă invitată (sau limbă inserată în Cadrul sus-menționat). Cum va fi gestionat acest amestec de coduri, mai apoi, în traducerea în franceză, dat fiind că statutul inițial al acestei limbi, de limbă inserată, va dispărea, înghițit fiind de noul ei statut de limbă țintă ?

Și ce se va întâmpla cu această interacțiune între cele două limbi materne (a vocii auctoriale, respectiv a spațiului cultural de desfășurare a acțiunii) în traducerea într-o altă limbă, în cazul de față limba română ?

Cuvinte-cheie: traducere, literatură de adaptare, inserție, alternat, limbă gazdă, limbă invitată

Résumé: Cet article se propose d'analyser la problématique posée par la traduction des alternances codiques. Le corpus d'étude sera constitué par un ouvrage en anglais relevant de la littérature d'adaptation : *French Lessons* écrit par Peter Mayle, dont les traductions en français et en roumain portent le titre *Aventure dans la France gourmande* et *Lecții de franceză*, respectivement. Nous serons donc en présence d'une littérature aux racines autobiographiques où un narrateur britannique expatrié par choix en France raconte dans sa langue maternelle ses expériences sur ce qui, à la base, n'est qu'un territoire étranger, mais dont il arrive à apprivoiser peu à peu l'étrangéité jusqu'à en faire sa deuxième patrie.

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, nicoletamorosan@litere.usv.ro.

Raconter, dans sa langue maternelle, son vécu dans un espace qui a une toute autre langue natale ne saurait que donner lieu à un répertoire foisonnant de mélanges de codes (dans l'acception de P. Muysken, 2000) entre les deux langues dont les statuts rivalisent : l'anglais en tant que langue invitante (ou langue matrice dans le Cadre de la Langue Matrice de Scotton Myers, 1993) et le français en tant que langue invitée (ou langue enchâssée dans le Cadre mentionné ci-dessus).

Comment sera-t-elle gérée, par la suite, dans la traduction vers le français, la présence du mélange de codes, étant donné qu'une des langues en contact (l'anglais, langue de départ), sera absente et que son propre statut de langue d'arrivée, dans le cas du français, recoupera en fait le statut de langue enchâssée dans la version originale ?

Et, en fin de compte, quel en sera le traitement dans la traduction vers une langue tierce, le roumain, en l'occurrence ?

Mots-clés : traduction, littérature d'intégration, insertion, alternat, langue invitante, langue invitée

1. Preambul

Traducerea unui text afiliat „literaturii de adaptare (*literature of accommodation*, E. C. Knox, 2003: 95), acea literatură de tip personal în care un expatriat (de origine anglofonă, la bază, mai precis american, dar prin extrapolare, de orice naționalitate (Moroșan, 2014: 539), își rememorează în scris, în limba maternă, încercarea de a se integra în mediul francez și de a ajunge să țină, într-o anumită măsură, de acest spațiu (*cf.* Knox, 2003: 93, tr. n.), presupune și reflecția generată de confruntarea cu întrebarea referitoare la modul în care trebuie gestionată prezența amestecului și a alternanței de coduri. Este vorba despre interacțiunea dintre limba de bază a narațiunii, și anume limba maternă a naratorului, în cazul de față, engleza, și limba specifică spațiului și culturii de adopție, în care are loc de fapt acțiunea narațiunii, limba franceză, aceasta din urmă făcându-și simțită prezența prin cuvinte și sintagme încadrate atât în amestec, cât și alternanță de coduri, *code-mixing*, respectiv *code-switching*. Alternanța de coduri, în care o serie de sociolingviști încadrează și amestecul de cod, a fost definită de sociologul interacțional american J. J. Gumperz drept « juxtapunerea, în cadrul unui schimb verbal, de pasaje în care discursul ține de două sisteme sau subsisteme gramaticale diferite. » (J. J. Gumperz, 1982, tr. n.)

Această problematică se va dovedi a avea o natură diferită în funcție de limba țintă a traducerii, ceea ce ne conduce la identificarea a două categorii de texte: traducerile în franceză, pe de o parte, respectiv traducerile în română sau în oricare altă limbă țintă, pe de altă parte. Natura specifică a dilemei puse de actul traducerii în aceste două situații provine din schimbarea de statut a limbilor prezente în alternanțele de cod în versiunea originală a textului.

În cazul corpusului supus analizei noastre, și anume romanul aparținând literaturii anglofone de adaptare *French Lessons* scris de britanicul Peter Mayle,

engleza este *limba sursă*; în același timp, prin prezența alternanței codurilor, ea îmbracă și rolul de *limbă matrice* (în terminologia Cadrului Limbii Matrice, *The Matrix Language Frame*, conturat de C. Myers-Scotton în 1993), intrând în relație cu limba franceză, *limba inserată*. Limba matrice este limba dominantă, numită și limbă de bază a unui text, presărată cu unități lingvistice aparținând unei alte limbi sub forma amestecului, respectiv alternanței de coduri, oferind „cadrul gramatical pentru structura de suprafață care combină constituenții din cele două limbi și furnizează ansamblul și ordinea morfemelor, mărcilor și relațiilor gramaticale (sufixe, articole, desinențe, prepoziții)” (Myers-Scotton). În aceste condiții, prezența binomului engleză - franceză devine un element determinant în construirea identității vocii auctoriale, în construirea competenței sale interculturale, deținând un rol important și în ancorarea în mediul devenit din spațiu străin, la bază, spațiu de adopție.

Or, traducerea din limba engleză, care în versiunea originală a cărții este limbă gazdă ce primește cuvinte și sintagme din franceză în calitate de limba invitată, în chiar această limbă invitată, duce automat la dispariția binomului pe a cărui importanță în construirea identității tocmai am reliefat-o. Preluând funcția de limbă matrice, limba țintă a traducerii nu mai poate să-și asume și rolul de limbă inserată. Prin urmare amestecul și alternația de cod sunt anihilate. În aceste condiții, care va fi poziția traducerii, va fi ea preocupată și va găsi modalități de suplinire a acestei curențe ?

În ceea ce privește traducerea din limba engleză în limba română, limba țintă își va însuși rolul de limbă matrice, în timp ce limba inserată, franceza, își va păstra integral acest rol. Această situație prefigurează, la bază, o ușurință în translatarea amestecului, respectiv alternanței de cod. În cele ce urmează vom analiza în ce măsură traducerea efectivă validează această perspectivă.

2. De la împrumutul integrat la inserție

Titlul romanului scris de Peter Mayle publicat în 2001 la editura Escargot Production Ltd, New York, *French Lessons – Adventures with Knife, Fork and Corkscrew*, tradus în franceză de Jean Rosenthal, în 2002, *Aventures dans la France gourmande – avec ma fourchette, mon couteau et mon tire-bouchon*, iar în română de Alexandra Popescu, în 2006, *Lecții de franceză, Aventurile mele cu furculița, cuțitul și tirbușonul pe meleagurile Franței*, prefigurează un întreg ansamblu de indicii și simboluri ale unei *art de vivre* gastronomice descoperite de un britanic în țara vecină, de peste Canalul Mânecii. Din reunirea lor va rezulta tapiseria unui mod de viață dorit, însă la început resimțit drept străin de narator, apoi, încetul cu încetul, devenit tot mai familiar, unele elemente fiind adoptate pe dată de expatriat, altele fiind respinse cu ironie și umor binevoitor.

În țeserea acestei tapiserii, împrumutul și inserția din franceză devin elemente esențiale de ancorare în mediul în care au loc « aventurile cu furculița, cuțitul și tirbușonul », așa cum ne dezvăluie de la bun început elementul

peritextual constituit de subtitlu. Mergând pe firul ierarhizării create de terminologia limbă matrice, respectiv limbă inserată, ne dăm seama că, în cadrul literaturii de adaptare, se produce o inversare de roluri, căci limba de bază a povestirii, engleza, nu este, de fapt, și limba de bază a locului unde s-a desfășurat acțiunea povestită – franceza; prin urmare, limba dominantă a spațiului devine, prin forța lucrurilor, în rememorare, limbă inserată. Unul din firele tematice ale acestei cărți în engleză care va recurge din abundență la inserări din franceză este cel de recompunere prin amintirile așternute pe hârtie a bogăției inventarului constituit din felurile de mâncare care l-au impresionat pe naratorul englez.

Introducându-ne într-un aspect important al bucătăriei franceze, și anume cel care ne recomandă să o gustăm în restaurante mici, de familie, care sunt presărate peste tot în unele zone rurale, și care, tocmai, nu sunt neapărat cele mai la modă, discursul auctorial în engleză se dedă unei enumerații de sortimente de mâncare (fără pretenții la fantezie, clasice, însă deosebit de gustoase) care recurge atât la *împrumutul* din franceză, cât și la un tip de amestec de cod, și anume *insertia* (Muysken, 2000: 3) din această limbă. Cele două procedee sunt menite a ne transpune pe teritoriul gastronomic evocat:

As for the rest - the scallops, the terrines, the lamb, the *confits*, the *gratins* of potatoes, the *tarte maison* and *crèmes brûlées*, why ever think of changing them ? They are the classics that have kept generations of people happy. (Mayle, 2001: 12)

Dacă împrumutul integrat este nemarcat tipografic: „the terrines”, inserțiile sunt marcate tipografic prin caracterele italice: „the *confits*, the *gratins*, the *tarte maison*, the *crèmes brûlées*”. De fapt, analiza sintagmelor nominale care compun această enumerație ne arată că primele două există ca împrumut integrat în engleză, în timp ce ultima, la rândul ei, ar avea deja două echivalente în aceeași limbă: *burnt cream* și *Trinity cream*. Reiese deci că ocurența acestor lexeme este înzestrată cu o „natură supralexicală” (Muysken, 2000: 71), iar vocea auctorială a făcut un act asumat alegând să recurgă la procedeul inserției de unități lexicale din franceză integrate morfologic și aflate în dependență sintactică în cadrul limbii matrice, engleza. Efectul acestor inserții este de a insista pe caracterul deosebit al experienței de a gusta produsul rețetelor la care trimit numele felurilor de mâncare în țara lor de origine, Franța căci, deși cunoscute și pe teritoriul de circulație al limbii matrice a discursului, Anglia, ele rămân specifice spațiului străin evocat prin folosirea termenilor din limba invitată, aspirând astfel la rangul de cultureme.

Tratamentul rezervat acestui procedeu de insistență pe culoarea locală de către traducerea în franceză diferă de cel prezent în traducerea în română. Dacă versiunea în franceză neutralizează de fapt distincția limbă matrice /vs/ limbă

inserată, devenind unica limbă de rememorare a evenimentelor și de reflecție asupra experiențelor interculturale reprezentate de ele, fără a se preocupa de redarea interacțiunii între limbi, versiunea în română păstrează sus-numitul binom de coduri:

Pour le reste – les coquilles Saint-Jacques, les terrines, l'agneau, les confits, les gratins de pommes de terre, la tarte maison et les crèmes brûlées – qui s'aviserait jamais d'y changer quoi que ce soit? Ces classiques ont fait le bonheur de plusieurs générations.» (Mayle, 2002 : 21)

Cât despre restul – escalopul, terinele, mielul, faimoasele *confits*, minunatele *gratins* de cartofi, *tarte maison* și *crèmes brûlées* – de ce le-ar schimba cineva vreodată? Acestea sunt piesele clasice care au adus și aduc fericire pentru generații întregi. (Mayle, 2006 : 21)

Traducerea în limba română urmează îndeaproape dinamica codurilor din discursul în engleză. În acest act de fidelitate, se realizează chiar o extensiune de sens – este vorba despre substantivul *terină*, care există în *Dicționarul explicativ al limbii române* cu sensul de „vas de pământ smălțuit folosit în bucătărie pentru fierberea, coptul sau păstrarea alimentelor” și care în *Dicționarul gastronomic* va acoperi și sensul de „pateu copt într-un vas special cu capac”. Apelul la report – definit de Michel Ballard drept „transferul integral al unui nume propriu din textul de plecare în textul de sosire” (Ballard, 2001: 18, tr.n.) și folosit, prin extensiune, în explicarea traducerii culturemelor la nivel general (*cf.* Munteanu, 2013) păstrează inserțiile lexicale marcate, la nivel tipografic, ca în original, prin caractere italice, insistând astfel pe specificul acestor feluri de mâncare în cultura gastronomică a spațiului străin evocat.

În elogiul adus unui alt aspect legat de gastronomia franceză și de tot universul pe care îl presupune ea, și anume aceluși „personaj deosebit de îndemânat și priceput, excelentul ospătar profesionist”, care, se subînțelege, face mai mult decât să fie amabil, dornic să servească și să „ofere un alt sistem de transport de la bucătărie la client”, ci „te poate purta la un nivel superior de satisfacție în ceea ce privește experiența la restaurant” (Mayle, 2006 : 21), discursul narativ abundă din nou în inserții din franceză menite a reda culoarea locală. *Cornichons*, *pâté*, *daube* vin să completeze peisajul ingredientelor și felurilor de mâncare descoperite pe parcursul *lecțiilor de franceză* primite de narator pe meleagurile Franței și acum oferite publicului cititor în engleză:

Nothing is rushed, and yet all you need – cornichons to go with pâté, or a good fierce mustard for the daube – is there on your table when it should be. (Mayle, 2001: 13)

Din nou remarcăm opțiunea asumată a vocii auctoriale britanice de a face apel la inserții din limba străină efectuate la nivel supralexică și de a ignora împrumuturile existente deja în ramura gastronomică a dicționarelor din limba maternă, căci dacă lexemul *cornichon* are drept echivalent *gherkin*, lexemele *pâté* și *daube* există deja ca intrări de sine stătătoare, cu aceeași ortografie, în *Oxford Dictionary*.

În ceea ce privește traducerea în limbile anterior menționate, ele se diferențiază din nou în modul de abordare a co-prezenței celor două limbi, traducerea în franceză acceptându-și dispariția statutului de limbă invitată presupus de transformarea sa în limbă țintă:

Rien ne se fait dans la hâte et pourtant tout le nécessaire – les cornichons pour le pâté, une moutarde forte pour la daube – est sur la table au moment voulu. (Mayle, 2001 : 22)

Nu e nici o urmă de grabă și, în ciuda acestui fapt, totul – de la *cornichons* care să se potrivească la *pâté*, până la muștarul iute pentru *daube* – se află acolo pe masă, la îndemâna ta, exact în clipa în care ai nevoie. (Mayle, 2006 : 22)

Traducerea în limba română, în schimb, acordă, fidelă originalului în engleză, statutul de limbă invitată francezei, marcând inserțiile și la nivel tipografic prin caractere italice: *cornichons*, *pâté*, *daube*. Dacă pentru felul de mâncare provensal *daube* româna nu dispune de un echivalent, cuvintele *cornișon* și *pate* există însă, fiind frecvent folosite. Actul voluntar de a nu recurge la aceste împrumuturi integrate, ci de a vehicula unitățile lexicale din limba inserată arată preocuparea traducătoarei de a-l transpune pe cititor, aidoma originalului, pe tarâmul străin.

Abordarea opoziției *produse alimentare regionale* /vs/ *produse obținute la scară industrială* vine cu o nouă inserție intrafrastică operată la nivel supralexică, marcată în text prin caracterele italice: *tapenades*. Micii producători fac eforturi de a-și face produsele ușor recunosibile, recurgând la mijloace de furnizare de informații detaliate referitoare la calitatea oferită, prin etichetele și ambalajul lor:

Now you can find detailed information – with its implicit promise of higher quality – on jams and *tapenades* and cheeses, on sausage and olive oil and honey and pastis.” (Mayle, 2001 : 15)

Ca în cazurile precedent analizate, traducerea în franceză ignoră interacțiunea din original, între codul devenit limbă sursă și cel cu statut acum de limbă țintă, atribuindu-i însă forma cerută de sintaxa enunțului în franceză, și anume forma de singular și nu cea de plural cu care apare în engleză:

On trouve aujourd'hui des informations aussi détaillées – avec la promesse implicite d'une qualité supérieure - sur les pots de confiture, de miel et de tapenade, les fromages, les saucissons, l'huile d'olive ou le pastis. (Mayle, 2002 : 24)

În cazul traducerii românești, ea păstrează întocmai forma inserției din original, deși conform sintaxei care guvernează fraza, ar fi fost binevenită, ca în versiunea în franceză, forma de singular a substantivului *tapenade*:

Acum poți găsi astfel de informații detaliate – pe borcănele de gem și de *tapenades*, pe cutiile cu brânzeturi, pe cârnați, ulei de măsline, miere și pastis. (Mayle, 2006 : 24)

3. Alternat

Dacă împrumutul integrat și inserția realizează ancorarea în spațiul de adopție al naratorului prin apelul la limba maternă caracteristică acestui spațiu (alta decât limba povestirii), operînd la nivel intrafrastic în discurs, alternatul este un alt mijloc de ancorare specific literaturii de adaptare, care operează însă atât la nivel intrafrastic, cât și interfrastic. Alternantul presupune că cele două limbi apar în mod alternativ, fiecare păstrându-și propria structură (*cf.* Muysken, 2000 : 3).

În transmiterea ideii referitoare la gradul ridicat de importanță acordat de francezi gastronomiei, vocea auctorială se sprijină pe o inserție, *Monsieur Dupont*, și pe un alternat actualizat ca argument de autoritate într-un spațiu natal (cultura britanică) în care momentul mesei este departe de a se bucura de aceeași considerație ca în Franța:

Monsieur Dupont, the average Frenchman, is prepared to invest in his stomach, saving up to eat at the best restaurants, often traveling considerable distances to do so. But, to borrow a phrase from the Michelin guide, *ça vaut le voyage*. It's worth the trip. (Mayle, 2001 : 10)

La rândul lor, ambele traduceri vor păstra alternatul intrafrastic marcat, cu o deosebire, însă. Dacă traducerea în limba română reia *ad litteram* expresia în franceză prezentă în textul englezesc, *ça vaut le voyage*, reliefînd-o atât prin caracterele italice, cât și prin traducerea ei în română (în terminologia lui S. Poplack ne aflăm în fața unei alternanțe de cod „marcat” prin intermediul reiterației în a doua limbă, „flagged code-switching”, 1985): „[...] *ça vaut le voyage*. It's worth the trip. ; [...] *ça vaut le voyage*. Merită să bați drumul.”, traducerea în franceză operează o schimbare care constă în oferirea variantei corecte a ceea ce se dovedește a fi un calc lingvistic făcut de vocea auctorială britanică (trip = voyage) și preluat *tale quale* în traducerea românească: « cela „vaut le détour” ». Alternatul va rămâne *marcat*, însă prin ghilimele.

Monsieur Dupont, francezul de rând, este gata să investească în stomacul propriu, economisind pentru a mânca numai la cele mai bune restaurante, adesea parcurgând distanțe considerabile pentru a face acest lucru. Dar, ca să împrumut o frază din ghidul Michelin, *ça vaut le voyage*. Merită să bați drumul. (Mayle, 2006 : 19)

Le Français moyen, M. Dupont, est prêt à investir dans son estomac, à faire des économies pour un dîner dans les meilleurs restaurants. Il parcourt souvent des distances considérables, mais, pour reprendre la formule du guide Michelin, cela „vaut le détour” (Mayle, 2002 : 19)

Aceeași structură calchiată *ça vaut le voyage* va fi întâlnită din nou, de data aceasta în cadrul unui alternat interfrastic, îndeplinind aceeași funcție de argument de autoritate referitor la un aspect cultural care riscă să nu fie înțeles de publicul cititor care are limba engleză drept limbă maternă. Subliniind șarmul micilor restaurante presărate prin sătucele franțuzești și dând un exemplu concret în acest sens, vocea narativă decretează :

Since then, I've been back many times. The food has always been good and the restaurant has nearly always been well attended, even in winter. Word has spread. People come as far away as Aix, or from the other side of the Luberon, an hour or more by car. *Ça vaut le voyage*. (Mayle, 2001 : 12)

Depuis lors, j'y suis retourné bien des fois. La cuisine y est toujours excellente et la clientèle régulière. La nouvelle s'étant répandue, les gens viennent d'Aix ou de l'autre côté du Luberon, sans hésiter à faire une heure de voiture ou davantage. Le restaurant „vaut le détour”. (Mayle, 2002 : 20)

M-am întors acolo de multe ori. Mâncarea a fost bună dintotdeauna, iar restaurantul se bucura mereu de clienți, chiar și în toiu iernii. Din gură în gură, s-a dus vestea. Oamenii veneau de departe, de la Aix sau de pe celălalt mal al Luberonului, o excursie de o oră și mai bine cu mașina. *Ça vaut le voyage*. (Mayle, 2002 : 20)

În această ocurență, alternatul în engleză și în română cu expresia calchiată *Ça vaut le voyage* se adaugă concludiv discursului elogios închinat micuțului restaurant de familie, fără să mai fie marcat prin intermediul reiterării prin traducere în limba matrice ; el este un rezumat al trăirii plene interculturale care presupune co-existența încordată a două limbi. Prezentarea acestei trăiri de către vocea auctorială în limba sa maternă trece așadar prin

traducere, aceasta fiind resimțită ca „experiența unei limbi care vibrează la granița dintre echilibru și risc” (Simeone, 2014 : 17).

4. Concluzii

În literatura de adaptare, amestecul de coduri (Muysken, 2000) este un instrument major de ancorare în spațiul de desfășurare a evenimentelor povestite, care nu va fi cel la care ne va face să ne gândim prima dată limba vehiculată de ansamblul aparatului peritextual, atât auctorial, cât și editorial, al cărții, respectiv primele rînduri ale primului capitol. Astfel, romanul unei voci auctoriale care se exprimă în limba sa maternă, engleza, prezentându-și concluziile trase în urma unei întregi serii de experiențe interculturale trăite pe teritoriul Franței, va recurge adesea, din nevoia redării culorii locale, la cuvinte și sintagme din franceză. Printre acestea se numără culturemele, „unități strâns legate de contextul extralingvistic”, relative, monoculturale (Lungu Badea, 2015 : 73), deci care ar pune dificultăți de traducere vocii auctoriale din perspectiva redării semnificației lor, apelul la limba franceză asigurând că nu se va pierde nimic din încărcătura specificului cultural.

Traducerea discursului acestui tip de literatură care presupune coprezența a două limbi presupune identificarea și păstrarea formelor de amestec de coduri, fie ele inserții, alternat sau lexicalizare congruentă.

Bibliografie :

- Ballard, Michel (2001): *Le nom propre en traduction*. Paris: Ophrys, 231 p.
- Gumperz, John J. (1982): *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knox, Edward C. (2003): „A literature of accommodation” în *French Politics, Culture and Society*, vol. 21, no. 2. Special Issue: *Déjà Views: How Americans Look at France*. New York: Berghahn Books, 2003, pp. 95-110.
- Lungu-Badea, Georgiana, (2015): „Culturemul – un concept itinerant” în *Comparația în Științele Sociale. Mizele interdisciplinarității*, București, Editura Universul Juridic, pp 66-84.
- Moroșan, Nicoleta (2014): „L’interculturel dans les récits de voyage”, în *Revista Anadis*, Nr. 18 Vol. II, *Savoir(s) et Discours*, Suceava, Editura Universității Suceava, pp 97 – 104.
- Muysken, Pieter (2000): *Bilingual Speech. A typology of Code-mixing*, Cambridge: Cambridge University Press, 308p.
- Myers-Scotton, Carol (1993): *Duelling Languages. Grammatical Structure in Code-Switching*, Oxford: Clarendon Press, xiv + 263 p.
- Poplack, Shana (1985): „Contrasting patterns of code-switching in two communities” în *Methods V: Papers from the Fifth International Conference on Methods in Diactology*, Warkentyne, H. ed, Victoria, 1985, pp. 363-386.
- Simeone, Bernard (2014): *Ecrire, traduire, en métamorphose*, Paris: Verdier, 77 p.

Resurse web:

Munteanu, Carmen, *Traduire les culturèmes*, [on-line], pp.378-383, accesat la 3 iunie 2019, disponibil la adresa: <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A6078/pdf>

Corpus:

Mayle, Peter (2001): *French Lessons – Adventures with Knife, Fork and Corkscrew*. Escargot Production Ltd, New York, 227 p.

(2002): *Aventures dans la France gourmande – avec ma fourchette, mon couteau et mon tire-bouchon*, traduit en français par Jean Rosenthal, Nil, Paris, 254 p.

(2006): *Aventurile mele cu furculița, cuțitul și tirbușonul pe meleagurile Franței*, traducere de Alexandra Popescu, București : RAO, 249 p.